

СТРАЖИЛОВО

ВЛАСНИК И УРЕДНИК

ЈОВАН ГРЧИЋ

У НОВОМ САДУ, 14. АВГУСТА 1894.

НЕСНИШТВО

ЦВЕТАК У РОСИ

пламу рујне боје
Даљни се исток сјао,
С љубављу пјесме своје
Славуј је ружу звао;

Вечерњег звона звуке
Ветрић је носио широм —
Ти си скрстила руке
С побожним, слатким миром.

Молила ти си благо
За боле рода свога,
За своје Српство драго
Звала си Спаса Бога;

Твоје су уснице мале
Шаптале речју тајном,
Чисте су сузице сјале
У твоје оку сјајном;

А ја сам у теби, чедо,
У теби, звездо чиста,
Најлепши цветак гледо
У роси како блиста.

Мостар, 19 јула 1894.

Алекса Шантић

УЗ ПЕХАР

а даном данак нагло гре
И мутно време плови,
И младост наша тихо мре,
И чежње, јек и снови.
О певче срећних лета нам
Запевај песму стару,
Што старих нада збори плам
И пева силном жару.
И љубав моју певај ти
И стари слатки јад —
Нек слатка песма бујно ври,
Нек живи живот млад!

Нек струне твоје оре глас
Разблуда срца наши',
Нек живе сеје око нас
И жар у светлој чаши!
Нек живе лепе очи те,
Што страсно на нас гледе!
И бујне слатке усне све!
Нек живе ноћи бледе!..
Јер дан за даном нагло гре
И бујни гине век,
И младост наша тихо мре
И чежња, снови, јек...

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

А ти, о Ирма, свете мој,
Донеси вино своје —
Црно к'о твоје очи те,
Хладно к'о срце твоје!
Напуни њим пехара нџз
И јато њежних чаша,

Нек живи бујни спомен наш
И бујна песма наша!
Јер дивна младост нагло гре
И пада бујни жар,
И живот тако тихо мре
А с њим и занос стар!

Јов. А. Дучић

С Е Ћ А Њ Е

(А. К. ТОЛСТОЈ)

утон је био; сунце се за горе скрilo,
Над језером се магла дизала к небу том,
А лепо лице твоје, знано ми и мило,
Вечерњег тога часа лебдело преда мном.

Б. Пешта.

На њему беше осмех, који но љубим силно,
А мека расплела с' коса, к'о магла око нас,
И сањалачке очи тихо и умилно
Гледале на ме у тај вечерњи тихи час.

Борис

ОСМАН-АГИНО ВОЈЕВАЊЕ

УСПОМЕНЕ ИЗ ПРОШЛИХ РАТОВА

Једног лијепог летњег дана позове ме мој
добри пријатељ Осман ага Сарајлија,
своме чардаку на теферич.

Био сам прилично расположен.

Осим мене позове и још неке своје достове.

Чини ми се било је то некако лицем на
Спасовдан.

Таман се ми скоро сви искуписмо у авлији
пред његовим чардаком а он одозго из собе
викну:

«Нека кола остану сада овђе, а ми ћемо
на башче пјешнице. Није далеко.»

Тако и би.

Нијесмо ишли више од четврт сата до мје-
ста, ће је изабрао за теферича.

Мјесто је било лијепо и на погледу. Била
је ту узвишена хумка, обрасла у ђетелину, и
шумског цвијећа. Унаоколо свугде око нас ми-
рисаве лепе рашириле гране. На један пушкo-
мет од нас блистали се вали Босне...

Изнио бјеше Осман ага свакаква пића, а и
јање се одмах овако ниже нас на ражњу пекло...

Момци простријеше под најгушћом липом
ћилимове и шаренице те се ми поваљасмо.

Почесмо се по мало частити дуваном и
пијуцкати ракију.

Док се по једном обредисмо, у том нам
дође и гуслар, просјед чича, за кога се Осман
ага побринуо, да нам и он буде ту.

Била су још и друга тројица свирача, је-

дан с ћеманетима а друга двојица са «сазом»
и «шаркијом.»

Истом кад ручасмо и свирачи са гусларом
посвираше мало, донесе се и кава.

Осман ага тада окрену к мени и рече:

«Е, ти мени толико пута говори, да ти
макар штогод причам из мога војевања на Црну
Гору, а ја овда ћу онда ћу — као кад није
згоде — те ето оста до сада. Ред је да своје
обећање сад откупим. Ама не могу, док не
почнем са свим из почетка, како су ме нај-
прије увалили у аскер.

Ако хоћете слушајте сви...

Кадно оно шћаше свом силом и снагом
Сулејман паша да сасвим сатаре и уништи
Црну Гору, тада је и нас Бошњака тамо много
заглавило.

Ми нијесмо шћели ићи; противили смо се,
али шта ћеш?

Сила Бога не моли, што но наши кажу,
па није било куд — камо. Ко се могло сакрити
онај се и сакрио, а ко није, тај је морао поћи.

Чемерно је то било војевање!

Знате кад се иде без воље.

Закупише једном аскерске старјешине и
поглавари сваког, морели само пушку понијети.

И ја се ћедох сакрити.

Куда да идем? С ким да се бијем? И —
за што?

Шта су нама Црногорци криви, што чувају

као људи своје огњиште и своју кућу? Какву мислим се, свакаква ли свијета! Шарена војска па ето!...

«Имамо свајду да се с њима крвавимо?!»
 Ја сам се био већ неколико пута извукао и сакрио, кад су ме позивали. Али тај пут не поможе. Истина, не би ме ни тада ухватили да ми не би криво оно ћораво азрети 'рзало. Можда вас има који и не знате шта је то? Како ће те знати? Ви сте тада били млади.

Ево како је то било чешће пута, а особито пазарним даном кад је највише свијета у чаршији.

«Зађе какав објешењак од врху чаршије, па ће потећи плашећи свијет и вичући; Бјежимо ето их!»

Свијет се збуну и почне бјезати, не знајући ни од шта ни зашто; па све један преко другога. Као прост сељачки свијет, а онда је било лако изгубити главу и подићи узбуну.

То су обично радили Цигани, само да штогод цалишу онако у гунгули...

Истина било је и хајдука у околини па се вазда тога и бојало.

Но послѣје прозваше то плашење свијета: «азрети рзало.» Па свак: Бјежи, ето азрети рзала! А свијет као патке по води!

Тако једног дана, кад су мене аскерски мулазими ухватили, плану се свијет.

Ја изашао од куће да нешта узем у чаршији. А све сам се крио, јер су они све мјеркали кога ће видети, ако им је био забиљежен у књигу.

Стадох и ја онако бјезати не знајући ни сам зашто. Потехох преко некаке ограда, те не могавши прескочити сломим онако у зору горњу жиоку. Жиока пукне и мене издигне по леђима! Ја станем запомагати и поњурих на нос! Мислио сам да ме неко други ошинуо, али кад се обазријех, видим да нема никог.

Подигнем се.

У усти пар избеше неодељен, као наручени, двојица аскера, јадан чауш и један прости. Закупише ме одмах у кршле. Молио сам их и преклињао да ме пусте кући да се само спреим и уредим код куће што је било потребно — аја ни да чују.

Кад сам тамо дошао, затекао сам их још много, које су доћерали.

Неки притегао подеране опанке те му се виде голе ноге кроз њих; на леђа упртио малу торбицу и у њу метнуо комад прове, ако, бива, нестане цареве захире да не умре од глади! Ја стао па их око себе сехирим. Боже мој!

мислим се, свакаква ли свијета! Шарена војска па ето!...

Једва у неке већ и ја поручих кући да ми пошаљу којешта за пута што би ми било потребно, као рубине и друге ствари, јер ћемо се тог дана кренути.

Дођоше моји и донесоше ми ствари. Плачу они а мени нешто сузе иду; није што ми је жао и што сам се препао, већ онако нешто... Мислим се: свеједно погинуо или остао; умријети ми ваља и најпослије; али ми је жао ако оставим кости у оним странама и гудурама а не знам за што сам их оставио ван за туђи ћеиф!

Тако сам се премишљао, а имао сам и право.

Како смо пошли, како смо дошли у Сарајево, не знам вам ништа казати. А како ћу вам казати кад смо некако и ишли буди Бог с нама што но кажу.

Падни онај ондје, онај овђе, од умора и глади. Да, аскеру има његов тајин а нама ако се трефи...

»Што си ти бре ћерето стао, за што не идеш?« вичу они, што су тобоже постављени за старјешине, коме од нас заостане.

»Не ћу! Куда да идем?»

Зашто бадјава да губим главу без нужде и невоље?»

»Не ћеш, а?! Дегенеке по њему! Па ће ићи као на алву!»

И часком га зграбе па му одвале по двајест тријест штапова по табанима. А онда мора ићи хоће-не ће.

Било нас је силесија кад смо дошли на црногорску границу.

Ето колико нас је било. Чини ми се да је сваки од нас бацио по један камен, затрпали би једном за свагда ту малу и сиромашну црногорску земљицу, што толики страх и зебњу задаје толико већим силама.

Тако сам ја онда мислио.

»Јеси ли ти, хамица, још који пут овуда проскакивао и тукао се с Црногорцима?« — упитах једног ихтијара овако до себе.

»Нијесам до сада« — вели он.

»А јеси ли ти?« — упитах другог.

»Ниј сам.«

»А ти?« — упитах трећег.

»Ја јесам!« — одговори он.

»Па како је, Бога ти« — рекох — »је ли онако зортли ко што свијет говори?»

Он не одговори ништа.

Само што боље натуче свој сарук на главу и окрену се онамо некуда, те му очи осташе загледајући у она брда...

Виђех му на лицу да није нешто вољан.

Набрао обрве а крајници му од очију заиграју по каткада.

»Што не говориш, јолдашу?« — упитах га.

»Шта ћу ти говорити? Видећеш и сам!« — рече он као иза сна, и не окренувши се к мени.

Сасу ми чојек неки страх у срце. Мислио сам у себи: Дај, Боже, прва која пукне да мене погоди! Па нека и то један пут прође!

Нијесам био толико страшив, али видим да ми ваља гинути...

Једно одјељење наше војске, и то мање, остаде ту на граници, а ми пођосмо даље.

Тај први дан није било жестока окршаја, тек по мало чаркања.

Терћи дан дођосмо на исто мјесто, од куд смо и пошли!

Помислите памети наших војсковођа!

Појели смо за та три дана жестоку ватру, а многи су и изгинули.

Не хвата се ту рачун.

Поче нам и тајина понестајати.

Виђех ја одмах да ће нам присјести, као што нам је присјело што никоме!

Падосмо овако у једну раван. Шеница истом почела да се већ круни од зрелине.

Ми онако гладни, не имајући шта јести, тргали смо влатове па напали онако ватри на пламену и сатари међу длановима, па тим се и заложу, само да глад у нама умре.

Тек доцније дође нам нешто тајина и то врло мало за нас онолико.

Е, не знате ви још никако, шта је то мука и патња! Што смо ми тада препатили, не дао Бог ни највећем душманину!...

Није то као кад човјек види с ким се бије, већ док си ударио длан о длан, они су по једном испуцали на нас, па онда се међу нас замјешају као вукови, те не знаш ни ко ти је друг ни на кога ћеш ударити само што чујеш ње пожеви и сабље чине: фиста-фиста, као ко-сац кад упадне оштром косом у одраслу траву.

Обазиреш се само око себе и сваки час гледаш кад ћеш остати без главе. Очима сам гледао ће један Црногорац јурну покрај нас, ухвати мене за раме па протури за се, а тако још њих неколико унапријед, док не достиже до једног чауша и — одсјече му главу.

Тако су они сви до једнога луди!

Воле ти погубити чауша или ког другог нижег а особито вишег старјешину, него других двадесет простих војника.

Ето тај, што вам кажем, могао је часком нас онде неколико смакнути у онаком јуришу, али он је стيو чауша

Па и он, само док се окрену, погибе! А како и не ће код нас онолико?

Једног дана кад је био најжешћи бој, рашћераше нас некако све у чете, те смо се стали скупљати, јер је већ и бој престао у сами сутон. Моја чета силазила је овако низ кланце, онамо куда је борија свирала на скуп. Одједанпут ме неко узе за руку па изведе из чете у страну. Мислио сам да је од мојих познаника или другова из чете те ми хоће нешто на само да каже, за то у ономе мраку и не разгледах ко је.

Чета прође а он мене заведе овако иза једне стијене, нема тридест корачаја, док уједанпут засвјетли пред нама ватра.

Ја погледах у мога другара па премријех кад виђех да је Црногорац.

Шта ћу сад? Утећи нисам могао. Већ на Бога помислих па што би би.

Око ватре су сједили њих неколико Црногораца под оружјем.

»Добро вам вече!« — рече мој другар а и ја с њим.

»Добра ви срећа!«

Скочише па се поздравеше са мном ко да сам им у госте дошао.

Вјерујете ли ми, мислио сам да сањам, па све дрмам овако себе, не бих ли се како год пробудио.

»Сједи, досту, ништа се не бој!« — повикаше они скоро сви у један глас.

Мени је нешто чисто било криво

»Шта ћу се бојати,« рекох, »ја виђех мој саламет! Ово наше и није некако налик на бој, већ на неки мајсторски лов, ко кога улови да му и буде! На томе се и мјесец мјени!«

Они се сви насмијаше.

»Не бој се вала ништа!« — рече онај, што ме доведе. — »Као да си код своје куће. Ми знамо да се ви мученички патите по овим гудурама и гладни и жедни, знамо да нисте од своје воље дошли овамо, већ да су вас силом наћерали, па велимо међу се, хајде бар да једнога нахранимо и напојимо, ако не можемо све, севап је!«

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

За тим, чим ја сједох, они повадише иза себе торбе, простријеше преда ме једну струку, те почеше вадити из торбе хљеб и онај њихов бијели и лијепи планински сир и пастрму.

»Како ти је име, досту?« — упита један.

»Осман ага« — рекох.

»Да си жив и здрав!«

»Пијеш ли ракију?« — упитаће други.

Ја слегох раменима. Не знам шта ћу и како да им учиним на вољу.

»Јеси ли код куће пио?«

»Пио сам по мало!« — рекох.

Он потеже из торбе тиквицу.

»Де, кад си пио код куће, можеш и овђе.«

Ја узех па потегох мало.

Ракија као палир!

»Дела, дела, још слободно!« наваљује он.

Потегох још боље, па се стресох.

»Ваља ли?«

»Добра!«

Почех јести. Ех, да нисам био гладан као вук, не би ми се дало ни окусити онако препануту и кахрли.

»Безбели да си био сит, не би могао ни окусити!« — нашали се неки од нас.

Осман ага се насмија.

Лако вам је сада ту, али да ми вас је видети онда на моме мјесту, онда би вас питао како је...

Свашта ли сам тада промишљао онако једући.

Држао сам као у воску да ме не ће жива пуштити, а имао сам и разлога да тако мислим, јер сам дошао као непријатељ да запалим њихову кућу и да поништим њихово огњиште, па зашто да ме поштеде? Али преварио сам се!

На другој страни према нама чуле се наше борије ће призивљу на окуп...

Питаху ме за све, за моју кућу, за породицу, од куд је и шта је.

Разговарасмо се позадуго. Казах им све што знадох. За тим ми заискаше мој торбак, и пун натриаше леба, сира и пастрме.

Онда устаде онај, што ме довео.

»Свешћу те доље, вели, јер не ћеш умјети сам сићи.«

Ја се братински поздравих с њима, захваљујући им Бог зна како...

»Поздрави тамо ваше људе и кажи им да ми нисмо онако печовјечни и крвалочни, као што се говори, али и то им кажи да ћемо чувати своје огњиште до пошљедње капи крви, док нас један Црногорац тече у овим странама... рекоше они.

»Не може вама нико ништа! реко ја са свим озбиљно и поуздано, ви сте од свакога јачи!«

Кад ме онај Црногорац сведе доље у раван, од куд се виђале и ватре у нашој војсци, опазим доста близу нашу мртву стражу.

»Врати се ти сада, рекох моме пратиоцу, могу ја већ и сам.«

Он се врати а ја стадох те почех нешто замишљати. Метнем овако прст на чело па велим: За што тај наш Султан макар један пут не дође овђе и не испне се његод далеко макар на какво повисоко дрво, па не види кад му се војска побије са овим Црногорцима. Добро знам да би одмах написао и оставио иза себе ферман, да више ни један султан, који паше сабљу Пророкову у Стамболу не доведе правовјерне овђе на касапницу и да се не бије са овом земљом.

Мени се чини, да је све оно стјење од неког тилисума...

Кад дођох у војску почалакаше ми све оно што донесох у торбаку као гладни вукови, алал им било!

Сутра дан смо се опет били.

Сва је војска пуцала управо по дужности онамо куд треба на — непријатеља. Ја сам пуцао у страну и горе у небо!

»Еј, еј, јеси ли ти шерисао с памети?! Шта је теби?!« завикаше они око мене, што виђеше како ја пуцам.

»Знам ја шта радим! рекох. Ви пуцајте куд знате, ја се не бијем с оним, коме Бог помаже! Бог је с њима, еј звекани! Крените сву силу од Стамбола па удрите на њи, сви ће те пропасти! Они су људи!

За те ми ријечи одвезаше дваест дегенека! Нека ми Ахтала суди!..

* * *

Осман ага доврши своје причање а тамбурица засвира играцицу. Сеоски момци што их ту бијаше ухватили коло, а ми поустајасмо.

ДНЕВНИК ЈЕДНЕ ЖЕНЕ

ОД ОКТАВА ФЕЉЕТА

(Наставак)

VIII

5 јула

утрос, после скоро са свим непреспаване ноћи, устала сам, кад је свануло, то јест у седам сахата, па сам наумила, да урадим нешто необично. Узела сам свој драгоцени дневник под пазухо, једном сам руком ухватила сунцобран а другом моју кутију од бамбуса, у којој има свега, што треба за писање, па сам са северне куле отишла на јужна врата. Та врата воде на широки друм, засађен дрвем; од њега на лево има кривудава дрворед, на чијем је крају шумица, а у тој шумици има кип Флоре, Церере или Помоне, даље баштенички сто и три столице. Красно је то местанце, особито тако лепог летњег јутра; ту влада тајанствена полутама; лишће се ту сплело у густ, мрежаст сплет, кроз који једва прогледе два три комадића плавога неба. Овде онде баца сунце по који лак зрак над песак, над столице, над плећа богињина те изгледа као да зраци продиру кроз бојадисане прозоре црквене. Из белих цветова багремових шири се под јутарњом росом диван миомир, који подсећа на неранце а из гудуре, која се не види, чује се роморење малог потока, који лабудовцу доводи воду а овуда тајанствено протиче.

Исто је тако тајанствено то, за што је госпођица Шарлота d' Egga дошла на ту мисао, да потражи баш ово местанце па да ту метне на артију синоћне догађаје. Можда је хтела бујан венац сунчаног сјаја и цвећа да оплете око епизоде — око просте епизоде девојаштва свога, но епизоде, која ће — ако буде божја воља — можда бити први лист у животу једне жене.

Јуче смо се после ручка, по свакидашњем обичају, раштркали по дворском дворишту, да онде уживамо свежи зрак вечерњи, који је био пун миомира од ружа и мириса од цигара. Пушио је и господин de Louvetsу и лепо се наместио на својој клупи посред душека, којима смо га баш добро били опколили. Наједаред Сесила, вечито несташина као светлуцава звезда, дође на ту несретну мисао, да се поигра штаком свога рођака! Најпре ју је плашљиво стала заглэдати, за тим се обезобразила па је узела да се њом вежба у пуцању. Отац јој је ономадне послао био малу пушку а она је била себи предузела, да њом истреби све зечеве и веверице из парка. Очекујући та јуначка дела вежбала се штаком, стала њом гађати на замишљене зечеве,

које су јој приказивали господа Анри и Рене de Valnesse. Међу тим сам ја добро видела, како је Рожé боно сабрао обрве а господин d' Éblis стао гристи своје бркове, те сам строго погледала у Сесилу, али узалуд. Како је била осокољена дивљењем своја два поштовача, дала се од лакомислености навести на свирепост; узела је штаку под пазухо па стала да иде као њен јадни богаљаста рођак. С великом озбиљношћу а без и најмање злобе корачила је тако неколико пута по дворишту, као што рече, само да види, да ли је то баш тако незгодно. Рожé је силом хтео да се насмеши, али сам ја видела, како му се на челу накупиле боре. Хтела сам одмах да притрчим Сесили, да је опоменем да се смири, али ме је господин d' Éblis предварио. Он јој је пришао брзо па јој полугласно а веома живахно рекао неколико речи, које ја нисам могла разабрати. Но са свим сам разговетно чула, кад му је Сесила одговорила:

— Вечито поповање!

— Но ово сте заслужили, рекао бих! — рече господин d' Éblis.

Она као да је била тронута те као да је за један час била у недоумици, да ли да послуша свога анђела или ђавола. За тим полети брзим корацима до куће, наслони штаку на клупу, откине границу јасмина са жбуна, који је под прозором, па хтеде границу да задене Рожеру у руницу од дугмета.

— Де да те окитим, Рожеру!

Рожé јој искине границу из руке па је баца на песак.

— Ти ниси при себи! — рече.

Онда устане, лако се наклони преда мном па оде у свој стан.

Чим је њега нестало склопи Сесила руке и слегне раменима. —

-- Има часова, кад бих се могла убити! — викне.

У исти се мах баца на клупу, покрије лице рукама па зајеца. Господин d' Éblis погледа у мене насмеши се па се онда сагне до Сесиле.

— Немојте, госпођице — рече јој — то очајање је претерано!... Због такве маленкости... детињарије!... А сад, шта мислите — дода — да ли да ја заденем ту Вашу границу?

Сесила је плакала и даље, но међу тим је дала знак да пристаје; онда је мало дигла главу па се кроз сузе насмешила на команданта.

— Увек као отац према мени! — рече.

Нас двоје одосмо мало даље, не бисмо ли јој оставили времена, да се умири. — Сви гости го- спође de Louverguy шетали се двоје по двоје а раз- говарали се полугласно, прожети лепотом бајнога вечера. Било је да човек лепше не може пожелети. Најсјајнија се месечина просула по дворишту а на воду у басену, на којем су оба велика лабуда у сне- жној својој белини непомично спавала, пало про- видно сребрнило. Господин d' Éblis и ја нисмо раз- говарали бог зна шта а ходали смо горе доле међу басеном и дрвећем. После кратка ћутања рећи ћу ја господину d' Éblis :

— Тако умилан и миран приказ мора да чини оштру противност Вашим успоменама из рата, је л' те, господине команданте?

Он застане.

— Ви сте канда видовити, госпођице?

— Боже сачувај! одговорим смејући се. Шта више баш сам кратковида... Али о што питате то?

— Што сам се баш у овај мах сетио приказа из мога војничког живота, једнога вечера, као што је ово, само је било мање умилно, али исто тако мирно.

— Смем ли знати?

Он мало као да се устезао, но за тим уздахне па се лако наклони :

— Боже мој, зашто не? Био сам тада код Меца... Онога вечера, које споменух, 27 октобра, наређено ми је било, да испоручим неке налоге, којима сам смисао знао и сувише добро... Нарочито ми је ваљало задржати марш једне од наших регимената — број сам заборавио. И збиља сам је стигао и задржао. Хтео сам онда да пођем даље... само сам морао чекати да ми се коњ мало издува... Били смо близу неког села, које се, чини ми се, зове Коломбеј; страшне буре које су беснеле оних кобних дана, за неколико се часова биле стисале; месец се мирно огледао у каљугама, које су покри- вале поље. Уобразиља прави чудне скокове; има за цело врло мало свезе и сличности међу овом нашом ведром околином и оним јадним, суморним крајевима; али месечина на води подсетила ме мало час на то... а лепи лабудови, што онде спавају, довели су ми у памет слику мојих пратилаца дра- гонаца у њиховим белим огртачима, који су исто тако били непомични као и они... Регимента је у највећем реду чекала нове налоге. Била је нало- жена велика ватра, око које се забављало неколико официра са суморним лицем и тихим гласом... Од синоћ се пронео глас да ћемо се предати. Мало подаље од нас ходао је обрштар горе доле — био је то човек проседих бркова — па је у руци

гузвао налог, који сам му мало час донео. Наје- даред се приближи мени па ме узме за руку.

„— Капетане, рече ми гласом човека, који је наумио смртно да увреди другога, на две речи, молим Вас!... Ви долазите из главног окола... Мора више да знате него ја... Сад је крај, је л' те?

„— Господине обрштару, тако кажу, а ја верујем.

„— Верујете?... Како можете веровати тако што?“

Некако ми жестоко пусти руку, коракне опет неколико пута горе доле па онда наједаред приђе мени па ми оштро погледа у очи.

„— Заробљеници дакле?

„— Бојим се, да је тако, господине обрштару!“

Опет настане ћутање; сав замишљен стојао је обрштар непомично преда мном. Онда дигне па са необичним узбуђеношћу у гласу запита :

„— А заставе?

„— Не знам, господине обрштару?

„— Не знате?“

Опет оде од мене па је онда пет до шест ми- нута ходао горе доле; за тим пође до чела своје регименте те повиче:

„— Де заставу!“

Подофицир, који је носио заставу, изађе из реда. Обрштар једном руком узе заставу, другом даде знак тамбурима па викне:

„— Добујте!“

Тамбури задобоваше.

Обрштар се са заставом у руци приближио ва- три; лагано спусти балчак на земљу, погледи уна- околу на офицере па скине капу; сви се угледаше на њега; чете, које су све то пажљиво пратиле, стајале су мирно и без најмањега гласка. Обрштар за час мало застане; видео сам, како му дршћу усне; очи су му са плашљивим изразом гледале у подерану свилену заставу, жалосну слику и прилику наше отаџбине. Најзад се реши, клекне па лагано спусти орле у ватру. Јачи сјај наједаред засија те осветли бледа лица у официра; некоји су плакали.

„— Добујте!“ нареди обрштар.

По други пут забруји тужан глас са бубњева, које је омекшала киша

Обрштар метне капу на главу па приђе мени; са свим сухопарно рече ми:

„— Капетане, кад се вратите слободно можете рећи, што сте видели... С Богом пошли!

„— Господине обрштару, рекох, хоћете ли ми дозволити, да Вас загрлим?“

Он ме нагло повуче на своје груде па ме при- тисне као да је хтео да ме угуши. „— Еј, кукавно момче! прошапта. Кукавно момче!“

Кад је господин d' Éblis у приповедању свом дошао до тле, окренуо се па зајецао. Ја се нисам могла уздржати да му недам руку. Он као да се зачудио; узео је моју руку па је чврсто стиснуо.

— Је л' те, госпођице, Ви разумете шта човек осећа у оваквим часовима.

— Разумем.

Кад сам хтела да извучем своју руку из његове, није дао.

— Ако је ишта на свету кадро учинити да заборавимо такве осећаје, то је за цело кадар овакав час, као што је овај.

Ја не одговорим ништа а он пусти моју руку.

— Пошто смо неко време ходили ћутећи запитаћу ја:

— Није ли по вољи да уђемо?

— Мени је право све, како Ви желите.

Уђосмо у кућу.

То је све. Али није ли то много, није ли то све, од стране тако мирна, тако часна човека? Кад се сетим његових речи, кад их читам, изгледају скоро невнатне, али израз, са којим их је говорио, нежни, срдачни тон — не беше ли то тон срца, које се нуди, које се жртвује, које се подаје? Јесте, ја мислим тако — а ако по себи судим, то је такав тренутак, којег се две душе додирну и једна се у другу претопе, довољан, да их веже и споји за све веке, и на небу и на земљи. — Милостиви Боже, молим ти се: недај да се преварим.

(Наставиће се)

ПОУКА

ПРАДОМОВИНА СРБА

(Свршетак)

IV Срби у Илирику

Трачане западно од Балкана па све тамо до Сињег Мора називаху древни историописци заједничкијем именом Илира (Иљура). Најзнатнија племена бијаху: Трибали, Дардани, Далмати, итд.

Трибали живљаху од ријеке Искра далеко на запад ваљда све до ријеке Дрине. У вријеме Тукидидово бијаху тако силни, да су од силнога Царства Одриса отргли земље Гета и Кровића од Искра до Црнога Мора и од Дунава до Балкана. Почетком IV стољећа пр. Хр. провале на балканско полуострво Келти и скрше моћ Трибала. Келти и Трибали живљаху у вјечитоме непријатељству, док не дођоше Римљани те покоре оба народа.

И на западу од ријеке Неретве па све до ријеке Војусе бијаше снажна илirsка краљевина, коју су год. 167 Римљани заузели. Најзападнији крај Илирика између ријеке Саве и Сињег Мора покорише Римљани тек год. 78, јер су овђешња племена склопила савез и своју слободу храбро бранила.

Обично се узимље, да је Илира у овијем ратовима нестало. То је пуно лакше изрећи него ли доказати. „Народи, за које се вели, да су проваљивали у Илирик, могли су заузети и посјести поједине дијелове његове, вели Шафарик, али није било никако у интересу освојача, да уништује урођенике, чије су их руке храниле. А и свађе у Европи лакше је било уништити народ него ли на балканском

полуострву, ће урођеници и сада послије петстогодишњег робовања надмашују најстрашнијег од свијех освојача, Турчина, и кога ће на скоро и наткрилити“. Није нестало Илира, него је нестало њиховијех завојевача Келта и Римљана. Трибали, који су највише страдали од Келта, остадоше и надаље у својима исконскијем сједиштима, а Келти одоше страном на Балкан (данашњи Цинцари), страном у Дакију (данашњи Румуни) а што их је остало, живе данас у Арбанасима.

Римљани опет нијесу покоравали народа, да их уништују, него да они народима господују а да народи њима служе. А да уздрже своје господство, оснивали су по освојеној земљи своје утврђене градове.

Илирима бијаше римско а позније византијско господство несносно, и они су се отимали, кад год им се дала згода. Илири се ослободише римско-византијскога господства тек онда, кад су прекодунавски Словени почели проваљивати у Илирик. Махом на почетку V стољећа постаде у Илирику самосвојна краљевина, којом краљеваше Аларик (403 — 406), родом Гет. Ову гетско-илirsку краљевину уништио је византијски цар Јустинијан. Али провале прекодунавскијех Словена учинише те Илирик постаде поново самосвојан.

Са прекодунавским Словенима дошло је и у Илирик име „Sclavi, Sclavini“ те се преноси и на Илире као на сроднике њихове.

Од искона дакле па све до V стољећа живе Илири на балканском полуострву а тада се почињу називати Словенима.

Јер некоји од старијех писаца Дардане, Трибале, Далмате, Венете, итд. убрајају у Илире, док их други рачунају у Трачане, а јер су Трачани Словени били, били су Словени и Илири.

Модерна историја, која је врло вјештачки створена, све ће радије признати него ли то, да су Илири били Словени. Данас се понајвише мисли, да су Илири и Трачани два засебна народа. За Трачане се држи, да су огранак иранске гране, а за Илире се вели, да су самостална грана индо-европскога племена, а њихови потомци да су данашњи Арбанаси. Кад се Илири и Трачани међу собом толико разликоваху, да се данас не могу урачунати у једну те исту грану индо-европскога племена, како да онда протумачимо, што некоји од старијех писаца некоја илирска племена рачунају у Трачане, а некоја трачка племена у Илире? Хоћемо ли више вјеровати тијем писцима, који су у главу познавали и Трачане и Илире и држали их за један те исти народ, него ли којеквијема ипотезама? Ја држим, да је боље вјеровати ближему и јачему свједоку.

Словенство и Српство илирскијех племена доказују већ њихова имена.

Шафарик мисли, да су Јелини име *Србаљ* промијенили у *Triballos* услед тога, што су, навикнути на замјену слова σ са словом τ у својим ријечима (*ῥοστα* мјесто *ῥοσσα*, *θαλαττα* мјесто *θαλασσα*), замјењивали их и у словенским ријечима и то не само у коријенима (*συγ*, *τροος*) него и у изведенима властитим именима: *Τιαρατωζ* мјесто *Серед*, *Сред* ријека; *Τριαιδιζα* мјесто *Средец*; итд. И Катанчић (*De Istro*, 217) мисли, да је у ријечи *Triballi* Σ замијењено са *T*. Отуда је јасно, што византијски писци истовјетују Србе и Трибале. Средњевјековну краљевину Србију и не зову другачије до Тривалијом. Душана зову редовито *κράλες* или *αρχηγός τῶν Τριβαλλῶν*. Халкокондилас називље Вукашина *chrales Serviae Triballorumque*, ма да његова краљевина не сизаше у предјеле некадање Тривалије, а српска племена и Србима и Илирима и Тривалима.¹⁾ У Дуке опет Тривали, Мизи и Илири, све су то Ср-

би.¹⁾ Тако исто назива Кедрен српскога краља Михајила (1077—1081) архонтом Србије и Тривалије.

Име *Da(e)lmatia*, вели Сасинек, можда је римскога поријекла, али име *Dardanus* чини се да означаје Словене, који су носили хелебарде (*darda*, *barda*). Шафарик опет овако разлаже о томе имену: *Da(e)lmatiae*; праоблик је ДЛЪМАТЪ. Испореди *Chrwat*, *Srmat*, *Lagudat* у *J. Kameniatae*; испореди *Delemenci* и *Glomazi* (*Dlomazi*) у Германији.²⁾ Дитмарова ријеч: *Nos theutonice Delemenci vocamus, Slavi autem Glomazi appellant* без сумње је погријешна и требало би рећи: Што смо ми Нијемци изврнули у Делеменци, кажу Словени ДЛЪМЕНЬЦЪ, ДЛЪНЦИ, *Dlmenc*, *Dlmenci* или *Dlmec*, *Dlmci*, *Dlmat*, *Dlmati*. Стари *Da(e)lminium*, *Dalmium* а средовјечно *Dum(v)-num*, Дувно има за коријен ДЛЪМА, од којег потјече и долама.

Многи старински писци наводе, да су се поглавице народне у Панонији, Далмацији и Дарданији називале *bationes*, која ријеч потпуно одговара словенској ријечи *bata*, *batuška*. Словаци и данас кажу поглавицама пастира *bača*, *bačovea* без сумње је у свези и са српском ријечи *бачија*. Име то сасвијем одговара народном животу, јер Панонци и Илири живљаху понајвише о стаду (овцама), као што и данас живе њихови потомци Срби. С тога је врло лијепо одговорио један далматински поглавица (баћо) Тиберију, када га је запитао, за што су се побунили против Римљана: „Томе сте ви Римљани сами криви, јер нашим стадима не шаљете паса него вукове.“

Да су Илири били Срби, свједоче и њихови обичаји, ношња и говор.

Далмати и Трибали вјеровашу у уроке,³⁾ као што и данас вјерују у уроке њихови потомци Срби.

Страбон свједочи, да су стари Дардани имали не само ђурлику, двојнице, којима српски чобани и данас веома радо изјављују своје најнежније осјећаје, него да су имали и некакe струнене инструменте, а то су по свој прилици српске гусле, чији постанак пада у древну старину.

Продот вели, да јадрански Венети носе дугачку хаљину с рукавима (*σινια*, *χλαμα*, кабаница). Кад је за Словене постало опћенито име *Scavi*, *Sclavini*, добила је и кабаница ова ново име: *scavinisca*, ve-

¹⁾ *Triballi, Misi et Illyrii, i quali communi lingua se chiamano Servii*. Срећковић, Историја српскога народа II, 188, у примједби.

²⁾ Испореди Гламоч (Дламоч) у Босни.

³⁾ *Esse eiusdem generis in Triballis et Illyriis, adiect Isigonum, qui vitu quoque effascinent, interimantque, quos diutius iutueantur, iratis praecipue oculis; quod eorum malum facilius sentire puberus. Plinius.*

¹⁾ *Illyricos et Illyricorum regem... genus hoc hominum antiquum est, et regionem versus Jonium spectantem incolens plerumque ad magnam claritatem accessisse perhibetur, vulgo nunc Bosni vocantur, verum Dalmatiae, Mysii, Triballi... Thraciam prodromuisse... Triballos autem gentem esse totius orbis antiquissimam et maximam ad montem Taugetum et ad Taenarium*. Срећковић, Историја српскога народа I, 349.

stis dalmatica управо за то, што су и Венети и Далмати били Срби. Срби и дан данас носе такву кабаницу.

Стари писци кажу, да се Илири тетовирају као и други Словени (Трачани),¹⁾ да имају барке (чупове) од једнога јединца (храстова или јелова) трупа, које су прастара рукотворина словенска.

Илирикумом назвали су Римљани све земље, које су мало по мало покорили између Алпа, Дунава и Сињег Мора (и Страбону је Илирик између Италије и Германије) и то управо с тога, што је ту да живио један те исти народ словенски. И свађе онђе, ђе класици знаду за Илире, Срби су старосједиоци и *illyrica lingua* вавијек значи српски језик.

Старосједилаштво Срба најљепше доказују топографска имена, која су стари историци и географи записали. У Либурији и Далмацији спомињу се ова имена: *Arba(e)*, *Arbon*, Раб; *Budua*, *Buduia*, *Budue*, *Budva*, *Butna*, *Butova*, Будва; *Cattarus*, *Catharenses*, *Decadaron*, *Decatera*, Котор; *Colapis*, Куна; *Corkyga*, *Kerkura*, Каркар, Корчула; *Corinium*, Карин; *Curicta*, *Cyraetica*, *Curica*, *Curicum*, Карак, Крк; *Daesitrates* племе на брду Десичу; *Doclea*, *Du(o)cleatae*, *Dioclea*, *Docla*, Дукља; *Glanditiones* племе на брду Гладичу; *Grabaci*, *Agravonitae*, Грабовљани; *Jader*, *Jadera*, Задар (испореди Јадар, ријека у Србији), *Issa*, Вис; *Leusinum*, Љешанска; *Loranum*, Врана; *Medeon*, Медун; *Naro*, *Narus*, *Narona*, *Naresii*, Неретва и Неретљани; *Ninia*, *Tenin*, Книн; *Oeneus*, *Oenei*, Енеа, Уна; *Vlc(h)imium*, Уљцињ; *Rhizinium*, *Rhrisus*, *Rhisinium*, *Resinum*, Рисан; *Scardona*, *Scardon*, Скрадин; *Senia*, Сењ. — У Дарданији: *Arsa*, Раса; *Arsena*, Расина; *Baderiana*, Бадер; *Ballesina*, Булачана; *Bersovia*, *Borsa*, Брза на ријеци Брзави; *Bulazora*, *Bella*, Биљач; *Clesvestita*, Кљештевица; *Gratiana*, Грачаница; *La(e)bea*, Лаб; *Labutza*, Лабица на Лабу; *Mariana*, *Merion*, Морава; *Pelegonia*, Полог; *Scopia*, *Scupi*, *Scopis*, Скопље; *Tauresium*, Таор, родно мјесто византијскога цара Јустинијана; *Ulpiana*, Липљан; *Vederiana*, Ветрец, Ветерница; *Velas*, *Velessus*, Велес; *Verimiana*, Врња; *Vicianum*, Вучитрн; *Vicianum*, Звечан. — У Арбанској: *Vantia*, Ваница; *Deborus*, *Doberus*, *Debre*, *Deure*, Добра; *Dolebin*, Ђуледин; *Doracion*, *Dyrachium*, Драч; *Dreinos*, Дрин; *Lissus*, Љеш; *Taulanti*, Дољаница на Дрину; и многа друга.

Кад су Илири као што хође модерна историја, били самостална грана индо-европскога племена и живили нарочито на Западу балканскога полуострва, онда су они имали и свој засебни језик, који се од

¹⁾ *Ritu gallico armantur (Iapodes), Illyricorum quoque more ac Thracum stigmatici. Strabo.*

словенскога језика рецимо исто толико разликовао колико и галски језик. А тијем својим језиком назвали су ваљда Илири своја мјеста, своје ријеке и своја брда. Стари писци, који доносе спомен о старим Илирима, записали су мношину таким именом у земљи илирској. Истина имена та нијесу сва чиста, јер Римљани, када су заузели Илирик, посјели су важнија места својом војском и прекројили су народна илирска имена према изговору свога језика. А узети треба у обзир и то, да су и преписивачи и вријеме много име још више нагдрили. Мени се чини, да је ово много ближе истини, него оно тврђење модерне науке, да су Словени римска имена прекројили по изговору свога језика, јер како иначе да протумачимо факт, што скоро сва мјеста, која у Илирику спомињу древни писци, и дан данас постоје и сва имају словенски коријен својему имену. Кома се чини, да је ова пуста игра, нека се потруди прочитати *Parlamentär* од 1891, бр. 29—32, ђе ће код свакога готово имена наћи коријен а и слична имена по васцијеломе словенскоме свијету, као доказ, да су имена та словенскога поријекла.

И вијести о хришћанству Илира јасно сведоче, да су били Словени и Срби. Св. апостол Павле вели у посланици Римљанима (XV, 19): „Од Јерусалима наоколо тја до Илирика напуних еванђељем Христовим.“ А да је св. Павле проповиједао у Илирику, свједочи св. Хијероим (који је био са св. Павлом у Илирику), свједочи руски летописац Нестор, који вели: „В Мораву (поддунавску) бо доходио и апостол Павел, учил ту; ту бо јест Иљурик, јегоже доходио апостол Павел; ту бо бјеше Словјене первоје, тјемже и словенску јазуку учител јест Павел“, свједочи даље Петар Домијанус, Грегоријус, Нисенус, па и римске папе Јован X и Инокентије X. Први вели (год. 925), да су словенска краљевства (*Sclavipogum regna*) а други (год. 1648), да су илирски народи (*Illyricarum gentium*) примили хришћанство од самијех св. апостола.

Што римске папе тако опћенито казују, други, и то писци ближи самој чињеници, казују то изрично. Тако увјерава солински архиепископ Ешијус (II стољећа), да је св. апостол Јаков год. 34 отишао преко Илирика у Испанију и да је у Сирмијуму посветио Андроника за епископа. Орозије опет вели, да је св. Петар год. 42 прошао Далмацијом у Италију, да је за цара Клаудија год. 49 оставио Рим и вратио се у Панонију и у Илирик. Кад су ти св. апостоли пролазили и бавили се у земљи Илира, сасвијем је природно, да су Илирима проповиједали и св. еванђеље.

Историјска је надаље чињеница, да је св. апо-

стол Андрија, кога Срби славе као свога народнога заштитника, проповиједао еванђеље не само Јелинима и Русима него и Србима. Зато и пише византијски цар Михаило VII Параниак (1071—1078) српскоме краљу Михаилу; „Јер ме уче св. књиге и достајерне историје, да наше обадвије државе имају један источник и коријен (т. ј. и у византијској царевини и у Михајиловој краљевини живе Срби) и да је једна иста спасавајућа ријеч била распрострањена у обадвије (државе), да су једни исти очевидци божанствене тајне и вијестници прогласили у њима ријеч еванђелску“ (Летопис Матице Српске. К. 129. Стр. 21.)

Јер су дакле Илири, Словени, Срби из уста самијех св. апостола слушали св. еванђеље, мора се узети, да су то све били Срби и да су прасједиоци.

Па и биљешке о поријеклу два цара византијска такођер свједоче, да су Срби прасједиоци на балканскоме полуострву. То бијаху Јустин I (518—527) и нећак му славни Јустинијан (527—565). Обично се вели, да они нијесу били Словени, јер да се вијест налази у врло сумњиву извору (Maretić, Slaveni u davnini стр. 35 и 36) и јер Прокопије и други вјеродостојни извори не кажу, да су били Словени. Ако византинци и не кажу, да су били Словени, ипак нас многе чињенице о том увјеравају.

Прокопије овако пише о родноме мјесту Јустинијанову: „Код европејскијех Дарданаца бијаше у близини тврђаве зване Baderiana (данас Бадер близу ушћа Пчиње у Вардар) село с именом Tauresium (данас Таор јужно од Скопља уз Вардар), у коме се родио цар Јустинијан. Око овога сели направио је зид у облику четвороугла а у сваком углу подигао је кулу и створио тиме тетрапиргон (четворокулу), по коме се и називаше. У близини овога села подиже он дивну варош, коју назва Justininea Prima (данашње Скопље) а то у име награде овој земљи, која га је однеговала“ (Procopius de aedificiis. IV, 1). Сељаци Таора, орући њиве, наишли су на темељ тетрапиргона а Хан и на некакав словенски натпис (Гопчевић, стр. 37—39). Дакле су истините Прокопијеве ријечи.

Али то није доста. Оца Јустинијанова, кога Прокопије и Теофан називају Сабацијем (Sabbatios), звали су земљаци његови *Исток*.) Матери и сестри царевој бијаше име Bigleniza (Прокопије пише га Biglentina, Corippus и други Vigilantia). Име је то без сумње у свези са именом *вила* (дакле Виљеница) или ако је правије Beglenitza, онда је јасно, да је то српска ријеч *бјегленица*, *бјегуница*. Жену

¹⁾ Године 1171 бијаше *Исток* кнез Неретљана. Пејачевић, 148. Енгел, III, 20.

Јустинову назива Прокопије *Λουπλισην*, Теодор *Λουπλια*, Victor Tunnensis Lupicina. Зар то није и значењем и обликом српско име Љуба, Љубица, Љупчица, Љубичина. Јустинијан звао се у младости Управда, *Ουπραυδα*, које је име полатињено у Justinian.

И имена Јустинијановијех веледостојника старинска су имена српска. То су били чувени војвода *Белизар* (испореди Светозар, Благозар), чувени намјесник у Тракији и војвода *Χιλβούδιος* (Chilvoudios), за кога доказује Маретић, да се морао звати *Милбуд*, Шафарик пак вели Chwalut. Агатије вели, да су Словени били и војводе у перзијскоме рату год. 556 *Λιβρόαρεζας* (Добројезд). *Ούσλαρδος* (Всергд, Свсгрд) и *Σουαροβνας* (Сварун). А давно прије Јустинијана спомињу се за цара Лава I Трачанина (457 до 474) Словени Оногој и Оструј год. 469 као војводе царске војске.

Кад је то тако, јесу ли онда Словени (Срби) могли прије такозване „сеобе“ доћи до такве моћи, да се докопају високијех достојанстава у држави и да сједну на царско пријестоље византијско, кад се нарочито узме у обзир, да је обитељ Јустинова била ниска поријекла? На то одговара старосједилаштво Срба много љепше, него којекакве измишљотине.

Најпосле и сам Константин Порфирогенит, који тако приповиједа о досељењу Срба, као да је очевидац, доноси један доказ за старосједилаштво Срба. О постанку Дубровника приповиједа ово: „Град Дубровник није старински, него је постао тек у *словенска* времена. Кад су Словени, који су у овима темама (Sclavis, qui in hoc themate sunt), разоравали римске градове, разоре тада и древни град Епидавар и грађане му које искоријене, које у ropство одведу. Но нешто их се спасе бјегством и дође тражити заклона међу ове провалије, ће најприје начине мали градић а послјије су га све мало по мало ширили до садашњег му опсега по мјери, како се и становништво умножило. А од досељеника у Дубровник с друге стране знају се ови: Григорије, Арсафије, Викторин, Виталије, Валентин архиђакон, Банентије, отац протоспатара Стефана. А од како су се ту доселили из Солина има 500 (φ) годива до данас т. ј. индикта 7 год. 6457 од постана свијета.“

Константин је писао ово год. 949, Солињани су дошли дакле у Дубровник год. 449, т. ј. Дубровник је те године већ постојао. Ако је Епидавар разорен год. 404,) онда се та вијест дивно слаже и

¹⁾ Devastato a Gothis atque fere a fundamento everso, circa annum nostra salutis 404, Epidauris, nobilissima Dalmatiae urbe, Joannes, Epidaurius civis et archiepiscopus, fugo sibi consulens. Seraphinus Razzius apud Migne: T. 113, p. 203 in nota.

с Константином и са историјом, која каже, да су вислански Гети, које су и Готима називали, а који су Словени били, под Алариком (403—406) владали у римској Далмацији и помогли аутохтонијем Словенима, да се ослободе римскога господства разрушивши у својој разјарености многе градове а међу њима и Епидавар.

И археологија, кад би била у дослуху са историјом, засвједочила би аутохтонију Срба, али овако, како се данас обрађује, ради противно томе, јер стоји на стаповишту досељења. Археологија може само онда бити истинита, кад се слаже са правом а не са грађеном историјом, која не има никаква научна основа.

Грчке и римске старине веома је лако разазнати, јер већином имају грчки и латински натпис. Старине без натписа обично се приписују свакоме другоме народу само не Словенима. Тако се старине, што су недавно ископане на Гласиначком Пољу у Босни, приписују несловенскоме народу Илирима. Ту су ископане токе исто онакове, какове Босанци и други Срби и дан данас носе; нађен је анцар исто онакав, каква предочују средњовјековне слике и каква Срби и данас употребљавају; нађена су три копља, која су древни Трачани *coridae* а Македонци *сарисба* (*zareza*) називали

* * *

С. Кончар

К И Т О В И

Од свију морских животиња ни једне нису тако имале великог уплива на откривање земаља и мора, за тим на трговину и бродарство, као што су имале неке врсте животиња, које се зову једним именом: *китови*. Китови живе у свима морима на целој нашој земљи, по томе су прави космополити! Та они се не плаше ни хладнога севера ни југа, него јуре чак далеко према половима у тамошње, у лед и снег увијене крајеве, а тако исто наћи ћемо некоје њихове врсте и у тропским морима. Тако су китови све ловце, који њих траже, провели по свима морима!

Китови су велике и доста неспретне животиње, јер бива да их бура као оно морске лађе избаци на обалу; тако су се људи први пут с њима на копну упознали. Када су их пак људи распорили и нашли у њима многе корисне ствари, тада су се усуђивали ићи и на дебело море и тамо их нападати и хватати.

У Азији су први радили то још одавна Кинези, у Америци Ескимоси и Индијанци на северозападној обали. Но ти народи пису се сувише далеко на дебело море упуштали за китовима.

У Јевропи као да су Норвежани и Баски били први и најстарији ловци на китове. То што се знаде, да су Норвежани одавно били одважни морнари и пркосили и највећим опасностима на мору, биће да је отуд, што су се у томе извезбали ловећи китове, јер је тај посао и врло тежак и врло опасан. Норвежани су на тај начин били на мору као да су код куће, те су откривали и насељавали и најдаље земље.

Но ипак као да су Баски (и француски и шпански), први били, који су редовно ишли у лов на китове, те отуд имали велике користи. Баски су у

средњем веку били највештији ловци китова. Када је китова почело нестајати у морима баскимским, ишли су Баски у мора северно од Енглеске, Шотске и на послетку чак и до Исланда. Становници тих земаља научили су од Баска како треба ловити китове.

Баски су највише ловили китове у 14 и 15 веку. Тада је њихов лов био у цвету. За њима су дошли Енглези и још одважнији њихови ривали Холандези, који су почевши од краја 16 века изапињали читаве флоте лађа и рибара на север. Холандези ловећи китове наишли су први пут год. 1596 на велику земљу Шпицберген, коју су испитали и дознали, колика је, какви су јој њени многобројни заливи, полуострва и острва унаоколо. Када су Холандези први пут дошли до Шпицбергена, тако је било тамо много китова, да је море све кишло од њих; тада се китови нису ни мало плашили и са свим, без икаквог зазора, долазили су до лађа, где су их ловци доста лако тукли; тако су Холандези добијали силну сланину, рибију маст и фишпан, и лов на китове код Шпицбергена био је за Холандезе прави рај.

Због многобројних китова на северу Холандези су добро смислили, те су населили на северу своју знамениту насеобину Шмеренберг, у којој је за време лова на китове бивало на стотине лађа и на хиљаде морепловаца, трговаца и занатлија, тако да су многи питали: шта више вреди за светску трговину, или та велика северна насеобина, која је цела ударала на рибњу маст, или Батавија, која је у исто доба у источној Индији подигнута, и у којој се продају само мириси и зачини?

Неки холандески ловац на китове, по имену

Зоргдрагер, описао је у почетку 18 века како се лове китови, за тим је описао све земље и мора, где има китова, и то његово дело за дуго је било главан извор, откуда се црпало знање географије, ботанике и фауне Шпицбергена, Гренланда, Нове Земље и других северних земаља, а има доста белешака, које и данас имају вредности.

Холандези су у 18 веку полагао малаксавали у томе послу и на место њихово међу Јевропејцима опет су се појавили Енглези и Шоги, који су тај горостасан лов на китове продужили. Како је код Шпицбергена и јужног Гренланда нестајало китова, Енглези су ишли још даље на север и у почетку 19 века Енглец Scoresby ловац на китове, то је урадио, што је урадио Холандез Зоргдрагер у 18 веку — написао је и сложио у једној изврсној књизи све, што се знало о ловљењу китова у северним крајевима, за тим све, шта су тамо на северу ловци китова изнашли и на послетку описао је врло криво субполарне крајеве са гледишта природописног и географског — то су можда најлепши описи тих крајева, што их ми данас имадемо.

И енглески ловци на китове први су били, који су обратили пажњу научењака на Ланкастеров пролаз у бафинском заливу на северу америкаанском, на ту велику капију, куда су по томе улазили сви велики откривачи земаља, као што су: Parry, Ross, Franklin и други, па тако свет упознали са североамерикаанским поларним земљама...

Још даље него стари Баски, Норвежани и Холандези, па и сами Енглези, продирали су Североамерикаанци у океански свет, тражећи и ловећи китове. Североамерикаанци су као некада Баски ловили изнајпре у својим водама, близу својих морских обала. То су били одважни становници Нантукет-острва код Бостона. Тек су после упуштали се и на велико и дебело море

Прво су продирали у атлантски океан и на томе су путу поближе испитали голфску струју, која иде атлантским океаном. Животиње и китови, које су они нашли у хладним водама с обе стране голфске струје, јасно су казивали границу и величину те струје, и славни Америкаанец Венијамин Франклин, по податцима и извештајима ловаца на китове са Нантукет-острва, саставио је први добар опис и начинио добру карту голфске струје, која игра врло велику улогу у океанографији, метеорологији и бродарству.

Североамерикаанци су ловећи китове полагао прешли цео атлантски океан. Год. 1775 прешли су екватор и отишли на југ, 1789 њихови ловци на китове допрли су до предгорја Добре Наде и до Мадага-

скара. 1791 пловили су на запад око предгорја Хорна (најјужнији крај јужне Америке) и ловећи китове допрли до обала чиленских. 1800 год. дошли су у Перу и ту су прешли екватор идући на север. Од обала перуанских и чиленских упутили су се, као оно некад Магелан према западу и тако су дошли у централне делове тихог океана, где су нашли многобројне китове. Први је нашао те крајеве тихог океана лађар са Нантукет-острва год. 1818 по имену Гарднер, и није дуго трајало, а ти централни делови оживеше јер су их посећивали многобројни ловци на китове. Год. 1820 кренуше се још даље према северозападу са свим до близу Јапана. И две године доцније већ је било и у јапанским деловима тихог океана много североамерикаанских лађара и ловаца. Китови дакле, који су оживљавали море око Јапана дали су повода, што су Североамерикаанци долазили у додир са Јапанцима, те су на послетку Јапанци отворили врата своје државе и другим народима, која су тако дуго затворена била.

Велика делатност ловаца на китове у јужним морима није имала добрих последица само по открића географска него и иначе, јер где год су дошли, свугде су утврђивали и свезе политичке и трговачке. Та да није било тих ловаца на китове, старе шпанске насеобине у јужној Америци зацело да се не би ни тако лако ни тако брзо ослободиле од владе шпанолске. Те шпанске насеобине биле су опасане као неким кинеским зидом, јер никоја страна лађа није се смела приближити на мање од 100 легуа јужноамерикаанским обалама. Не обзирући се на ту забрану ти одважни североамерикаански ловци долазили су у пристаништа перуанска и чиленска, те су тако једва једаред тамошњи насељеници дошли у додир и са другим светом, а не само са Шпанолцима.

Као што се међу холандеским, немачким и енглеским ловцима на китове нашли Зоргдрагер, Мартенс и Скоресби, те написали књиге, врло важне за географију и историју открића, тако се исто нашао и у Америци један на перу вешт и учен ловац на китове, по имену капитен Скамон, те је написао историју те гране људског занимања и културе.

Од године 1846—1854 било је цветно доба за америкаанске ловце на китове, јер су тих година сваке године по 600 до 700 великих лађа посећивале разна места светских мора, где има китова. У најновије доба тај горостасан лов на китове у неколико је изгубио од своје пређашње величине, једно за то, што се рибија маст, фишпан и спермацети и други производи, које китове дају, данас тако не траже, као што је било некада, а друго и за то, што је данас китова у опште на целом свету мање;

и што је овако, није никакво чудо, кад се знаде, да су људи китове толико времена немиле и безобзирце ловили и таманили, а никад штедили.

Одавна је мало китова код Шпицбергена, Гренланда, па и у јужном делу атлантског океана и северном делу тихог океана мање их је, те данас као да се китова највише налази у индијском океану, где су се склонили од својих опаких гонитеља. То отуд судимо, што се у последњим десетинама година тамо китова највише нашло и уловило.

Ко прегледи велики простор, на коме живе китови, за тим ко се сети велике делатности, коју толико векова развијају ловци на китове, тај ће сва-

како сагласити се са Французом Мишелетом, који вели, да је лов на китове прва, најстарија и најважнија школа, у којој се људи већбали у морским подuzeћима, и да су китови, који далеко од обала живе, окуражили наше рибаре, лађаре и откриваче да иду и даље од обала морских, па су тако доспевали и у најдаље крајеве света.

У почетку овога чланка наговештено је, да су китови велике животиње; да би пак наши читаоци знали колики су баш, рећи ћемо, да највећи који су, буду и до 30 метара дугачки и до 1500 метер-центи тешки!

По немачком.

Андрија М. Матић

КЊИЖЕВНОСТ

ВЕРЕШЧАГИН КАО КЊИЖЕВНИК

Верешчагин није само знаменит сликар, него и ваљан књижевник. Његове две свешчице „Путне скице из Индије“ и већи рад „Скице и успомене“, које су угледале света у почетку осамдесетих година, садрже много штошта важно, што придноси, да га човек може боље проценити и познати судбину му у животу. Уметник, који се родио 26 октобра 1842 у губернији новгородској, имао је са седамнаест година у џепу патент као официр морине, кад је постао сликар. Већ се тада опажала на њему она немирна жудња за путовањем, које стоји у тесној свези са уметничким му образовањем. Од године 1863 до године 1870 пропутовао је од Париза и Пиренеја до Кавказа, Туркестана — где се придружио експедицији генерала Кауфмана — и у Сибирију све до кинеске границе. Године 1874 и 1875 ишао је у Турску, у Мисир и у Индију.

Кад је букнуо руско-турски рат године 1877, стао је као добровољац у војнике. У овом рату, као и у пређашњим ратовима против Турака, није био прост посматралац, него баш прави војник. На Самарканд га подсећа највиша војничка колајна, коју је добио за то, што је у критичну часу непријатеља истерао из шанца, који је овај већ заузео био. На турски га рат опомиње ђуле, које му је продрло у бутину. Учествовао је и у јуришању на Плевну, ма да је био још реконвалесцент.

У његовим „Скицама и успоменама“ има одељак „Успомене из руско-турског рата“. Што ту, са свим сагласно са фактима, прича о свом учествовању у бојевима, то сачињава језгро његовој причи „Лите-

рат“. То је снажан приказ појединих призора из живота у рату, како га Верешчагин бегенише у својим сликама. Са тавнога затка издиже се љубавна историја „литерата“ Вердовцева, коју уметник узима само као епизоду. Историја је са свим проста: Млада девојана Наташа хита са својом тетком до близу бојнога поља, не би ли могла дворити свога пријатеља Половцева, ако случајно буде рањен. Обе се жепске с пожртвовањем вежбају у тешким дужностима двориље, како би у случају невоље могле што боље неговати свога штићеника. Али њихова помоћ није потребна штићенику им Половцеву, него литерату Вердовцеву, који је, као и Половцев, аташиран главном заповеднику, но се осим свога позива као ратни дописник дао још и на активну војничку службу те се у неколико прилика и показао као прави јунак. Дваред је допао тешких рана. Први је пут оздравио, извукла га је пожртвована њега Наташе и тетка јој а том је приликом задобио срце умиљате Наташе. Но други пут је на њеним рукама издахнуо. Јуначна девојана није га дуго преживела; умрла је од тифуса, чију је клицу добила у зараженом ваздуху болнице.

Као у својим сликама, тако Верешчагин и у својим књижевним радовима најволи да црта грозоте рата. Води нас у лазарете, у којима је смрад гнојавих рана тако јак, да ни лечник ни његови помоћници не могу код рањеника издржати без цигаре у устима. А двориље се нагињу над рањенике и не мирују, док не исперу и не завежу гнусне ране. „На како ли су различан начин људи овде рањени!

Окрвављена лица са расцопаним јабучицама нарочито изгледају грозно. Код оних, који још нису били завезани, видела се читава маса крпа, која је била обвијена око главе, обично кроз и кроз натопљена усиреном или свежом крвљу. Кад је такав човек хтео што да каже, само је некако монотono умео да шапне а с њега је сиктала крв на све стране, нарочито пак у лице оном, ком је хтео нешто да каже.

... „Но, како ти је данас?“ пита лекар здепаста неког пешака, који се сав зајаприо од тешке ватре. — „Боље, господине, много боље. Ако Бог да, оздравићу ја!“ вели војник а пун наде гледа у лекара. — „Тај не ће преживети ову ноћ!“ вели лекар француски свом пратиоцу. — „А ти, како је теби?“ — „Мени је много боље, господине. Само овде горе осећам тако нешто. Но, ако Бог да, проћи ће и то. Хвала Вам лепо, господине!“ — „Код овога се развија упала. За неколико сахата не ће га више бити.“ — Милосрдне сестре лебде туда као сенке... Волођа, који још никад није видео толико рањеника, признаје, да је он то себи са свим друкчије замишљао. Људи се ти понашали и умирали мн то једноставније, но што је он то мислио. Он је свагда мислио, да рањеници онде, где их нађу, мора да леже у маће или више живописним или бар интересантним позама. А овде... Кад је излазио из чадора, запео је за унесену носиљку, коју су носачи баш мало час спустили били на земљу. Лекар се нагнуо за неким предметом, који је приказивао још жив људски створ.

На прљавом, крвљу натопљеном платну носиљке лежао је стињен лик, или још боље гомила бледа, зеленкаста људског меса, које је било покривено старим, подераним и опаљеним војничким огртачем. Трепавице су биле мало отворене а запаљено једно око пратило је лекара покрете. Лекар је мало дигнуо огртач, скинуо кошуљу с груди, где се видело неколико капи крви, па је онда брзо опет покрио све, као што је било донде. „По свој прилици није опасно!“ помислио је рањеник, који је у лекара гледао већ веселије. Лекар обрисао руку о крај огртача па равнодушним гласом рекао Волођи, да није вајде, јер ће болесник издохнути за који час. Владимиру наишле сузе на очи. Мораде на поље. Уз пут је чуо још неодређено стењање и кукњаву. „Боже, само да ми је парченце хлеба! Већ од два дана амо нисам окусио ни залогаја!“ Волођа се сетио, да је понео лепчић. Извади га из џепа а за тиби час се двадесет руку пружише према њему. Он стане делити хлеб лево и десно у микроскопским порцијама, које су кукавци онога часа грозничаво сажватали.

„Господине! Господине!“ чуло се са свију страна. Али он није имао шта више да дели. „Шта да радимо? То није довољно. Та ови нису ни јуче ни данас окусили што. По свој прилици још ни сутра не ће ништа добити!“ рече лекар. „Та нас и не питају!“ ...

Веома су занимљиве и уплетене опаске о генералима Скобељеву и Гурку. Тако је Верешчагин описао Скобељева у очи битке код Шејнова и на дан саме битке. У очи битке је генерал био врло узбуђен, но о дану саме битке био је мирнији. „Дошло је било јутро. Био је магловит дан. Ватре по логору, што су синоћ биле запаљене, да прикрију ноћна кретања војске, биле су изгореле. Овде се онде у долини чуо по који пуцањ, Балкан је до половине био увијен у облаке а пуцање је онде чинило неки оригиналан, театралан утисак. Славна „долина ружа“ сва је била прекривена снегом. Снега је било по дрвећу, по брдима. Осећао се снег и у зраку... Чете стадоше наступати. Дође Скобељев, сиђе с коња па дурбином стане посматрати утврђивање Шејнова.

Чете су наступиле са свирком и заставама по реду. Опште расположење у војника и официра изгледало је весело и свечано. Сергеј, који је више пута одјахао с генераловим налозима, уживао је кадгод је погледао на бојиште. Тако уређена кретања у војске, која иде у сукоб непријатељу, као у шетњу или на част, није он чак ни код Скобељева никад видео. Наше лево крило, на којем су били стрељци и бугарска војска, прешло је да јуриша на непријатељево десно крило. Скобељев је дурбином пажљиво пратио нападај. Ноге је био раширио а корице од сабље гурнуо је био натраг. Тако је стојао и нетренимице гледао онамо, где се нападало. Војници су смело продирали и с почетка су Турке сузбијали. Но непријатеља је било врло много а допуна из окола, који је био ту близу, врло је брзо прискакала... Већ су наши почели узмицати, ма да су још једнако пуцали и клицали „Ура!“ Неколико се рањеника вратило. С почетка су долазили све један по један, после у читавим гомилама. Сад је изгледало, као да је узмакла цела линија. „Експедицију — рече Сергеј — та наши су сузбијени!“ — „Дешава се и то!“ одговори Скобељев мирно а не скиде дурбина с очију. „Зовите Пашутина амо с региментом! Па онда одјашите до левога крила. Гледајте да дознате, шта се онде десило“.

Кад је дошла регимента Ушћаханаца, рече генерал командангу те регименте: „У име божје!“ Обрштар скине капу па се прекрсти. То исто уради цела регимента па пође даље. „Кад се Пашутин

повуче, водићу регименте главом ја!“ рече Скобељев. Као обично, нареди генерал да свирка засвира. Музика Владимирске регименте удари гласно у „Боже, царја храни —“ и у разне ватрене маршеве. Регимента се добро држала у кораку, као на паради. По који пут се затрчала, а онда се на команду сагла. Непосредно пред турским шанчевима зграби обрштар, велик, дебео човек, заставу па уз гласан клик „Ура!“ поведе чете у трку на јуриш. Исто тако смело и одлучно промарширали су крај генерала момци од Костроме. Скобељев салутира регименти, и њима викне „У име божје!“ а уз то дода: „Децо, не треба нам заробљеника!“ а то је значило: „Без икакве милости поубијајте све!“ Победа поче нагињати на нашу страну. Регимената, које су продирале, нестале испред очију...

Генерал Гурко био је без спора храбар човек. Но без невоље није ништа метао на коцку те његови ордонанц-официри нису морали сваки дан смрти гледати у очи. При свој суровој спољашности му видело се на њему ипак да има добро срце. У регименти га се бојали и знали су врло добро, да није добро у несрећан час наићи на „Баћушку“, а то се дабогме дешавало често.

Кад је на путу у Шандорник стигао дебелога педантичнога генерала Д., који је јахао на гојазну коњу, а за њим момак, кувар и читава свита слугу, одмах га је напао. „Ви ваљда, ексцеленцијо, ми-

слите, да сте на какву теферичу у Вашој тамбовској губернији?“ — „Боже сачувај, ексцеленцијо!“ — „У тамбовској губернији, велим Вам, онде се путује с једним коњем!“ викне „Баћушка“ громовито. „Имајте доброту те наредите, да се одмах испрегне! Ја ћу све упрегнуте коње побацати у понор!“ Генерал Д. није знао шта ће, салутира само и одговори: „По заповести!...“

Мало подаље унело се једно одељење, од прилике њих стотина момака, да са два коња из блата извуку кола, која су била натоварена официрским стварима. „Чије су те ствари?“ — „Командантове, ексцеленцијо!“ одговорише момци. — „Зовите команданта амо!“ Овај за час дође сав блед а рука му дршће на ободу капе. „Ваша кола читаво одељење војника свом снагом вуче из блата. Што имате само два коња? Срам Вас било, обрштару! Одмах наредите да упрегну волове, иначе ћу Вам кола бацити у понор.“

Кад се дошло ближе бреговима, указала се драгонска регимента у велику неред. „Нека дође командант!“ — „Је ли то Ваша чорда?“ — „Моја регимента, ексцеленцијо!“ — „Није регимента, него чорда, рекох! Одмах да сте уредили логор! Та то је зазор и срамота!“ Командант брже одјури, да изврши налог... Таквих занимљивих детаља има веома много у Верешчагиновој књизи.

С немачког

КОВЧЕЖИЋ

С М Е С И Ц Е

(Фајумски папируси.) У бечком музеуму недавно је отворена интересантна изложба: наиме показују се свету 10.000 комада папируса из Фајума, које је ерцхерцог Рајнер купио пре неколико година. Та збирка је нешто јединствено. Списи, из којих је та збирка сложена написани су у 11 језика и обухватају време од 2500 година. Сви су прочитани те из њих дознајемо много шта о култури, о јавном и приватном животу старих Мисираца у разним вековима. У тој збирци има трговачких писама, уговора, квита, тестамената, за тим многобројних романа у рукопису, кројачких рачуна

(неплаћених!) и једно љубавно писмо из године 1200 пре Хр.! За тим су у тој збирци нађени поједини одломци из грчких писаца, па и једна врло необична исправа, наиме сведоџба издата једном грађанину од местне власти, којом се сведочи, да је тај грађанин, покоравајући се царској заповести принео боговима жртву. Та се исправа звала „Libellus“ и издавана је оним хришћанима, који нису хтели бити мученици а нису хтели ни своју хришћанску веру напустити; то су они хришћани, с којима је гоњена хришћанска црква у III. веку доста имала посла, и звали су се „Libellatici“.

М.

САДРЖАЈ: Песништво: Цветак у роси. Уз пехар. Сећање. Осман-агино војевање. Дневник једне жене. — Поука: Прадомовина Срба. Китови. — Књижевност: Верешчагин као књижевник. — Ковчежић: Смесице.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фр. а. вр. на целу годину, 2 фр. 50 новч. на по године, 1 фр. 25 новч. на четврт године. — За Србију и Црну Гору 14 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижарници Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижарница В. Валожкића у Београду.